

Knjiga Slovénka

XIX. veku.

Peter Dainko (Dajko) r. 23. apr. 1787 pri sv. Petru poleg Radgone, svečenik l. 1813, kaplan v Radgoni, duhovenski sovétnik škofije Sekovske, dekan v Veliki Nedelji, poslavljen z zlatim križcem s krono za zasluge, častni kanonik Mariborske škofije, zlato-mašnik v pokoju, u. 22. febr. 1873.

Pisati slovenski je jel l. 1816 ter je na svetlobo dajal knjige do l. 1833. Mej temi so:

1) Začetek vučenja Slavenskega po nedelah, knjižica zoseb naročena dorašenim ino vsem, ker predaleč so od šole farne, ino se v kratkem brati, ino dosta potrebniga navučiti hčejo. Dobiti v Radgoni v knjiži Aloiz Waicingerovemi. 1816. 4°. 32. ABC-Buch mit Gebeten, Religions- und Sittenlehren u. a. als Leseübungen, Rechentafeln (Šafarik. 51).

2) Evangeliiomi na vse nedele ino svetke skoz leto, preloženi iz grečkega na slavenski jezik čisteši, kere je iznovič vündal, ino zoseb naročil svojim deželnikom, Slavencom Štajarskim, Peter Dainko, Škofie Gradčke mešnik posvetni. V Radgoni v knjiži Al. Wajtingerovemi z pismencami Andrea Leykama v Gradci 1817. 8. 101. — Evangeliiomi na vse nedele itd. vündal . . . Peter Dainko. v Radgoni itd. 1818. 8. (Šaf. 102).

3) Kniga pobožnosti . . P. Dainko. V Radgoni. 1817. — III. Knjižica pobožnosti za mlade ino dorašene Kristjane, kero je pobolšal ino tretjokrat na svetlo dal P. Dainko, kaplan v Radgoni (z lastnimi pismencami) 1824. 12. 153.

4) Abecedna knjižica na hitro ino lahko podvüčenje Slovanskega branja. V Radgoni pri Al. Wajcingeri knjigari, z pismencami A. Lajkama v Gradci 1824. 8. 29. V lastnem črkopisji (Jezičnik IX. 1871) dal na svetlo P. Dainko (Šaf. 51).

5) Lehrbuch der Windischen Sprache. Ein Versuch zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommeneren Kenntniss für Slowenen von Peter Dainko, Weltpriester, Kaplan in der Stadtpfarr zu Radkersburg. Grätz. J. A. Kienreich 1824. 8. XVI. 344. Mit neuen Schriftzeichen für die den Slawen eigenen Laute . . Abgesehen davon . . . wird kein Unbefangener in Abrede stellen, dass diese Grammatik mit vorzüglichem Fleisse ausgearbeitet worden, und sich durch Gründlichkeit u. Reichhaltigkeit, so wie durch Fasslichkeit, Klarheit u. Bündigkeit des Vortrags auf das vortheilhafteste auszeichnet. Vergl. Köppen's Bibl. Listy 18. 256 (Šaf. 60. 61).

Za prislovom: „Keliko jezikov znaš, teliko lydi valáš“ nahaja se „predgovor“, v katerem pripoveduje, da je spisal slovnico o naréčji severnih pa vzhodnih štajarskih Slovencev, katerim prišteva tudi ogerske Slovence iz gornje Železne stolice, one iz dolnje Hrvaatom, južne in zahodnje štajarske pa Kranjcem in Korošcem, dasi je jezik naš isti, le v naréčji nekoliko različen. Za glase našemu naréčju lastne naredil sem nektare nove črke po zgledu drugih Slovanov in ptujih narodov; besede sem volil čiste, tujke posebej označil, v besedoskladji in v stavkoslovji kazal kratka, pa razločna pravila — „aus denen der Beweis fließen möge, dass unsere Sprache weit leichter zu erlernen sey, als es der Irrwahn Vieler behauptet.“ — Tudi pričujoča slovnica ne bo vsem po godu; sôdi naj se po naslovu. — „Practische Beyspiele, wie sie in anderen Sprachlehren vorkommen, nämlich deutsche Sätze, welche die Schüler ins Slowenische umarbeiten sollen, habe ich weggelassen, und dafür lieber mehrere Wörter angesetzt, nach welchen sich jeder Lehrer

die häufigsten Aufgaben in verschiedenen Endungen und Zahlen, wie auch anderen Verhältnissen nach Bedürfniss seiner Lehrlinge selbst leicht machen kann. Wohl aber habe ich gesorgt, am Ende über die in der Sprachlehre abgehandelten Regeln verschiedene Slowenische Aufsätze, als: Gespräche, Fabeln, Anekdoten, Räthsel und auch slowenische Sprichwörter, anzuhängen, theils, damit sich die Schüler im Slowenischlesen üben, theils, damit sie sich der erlernten Regeln beym Uebersetzen practisch erinnern und zugleich den Geist der Slawischen Sprache einiger Massen näher kennen lernen mögen.“ Nov. 1822.

— Sklanje so mu štiri: I. Rak, 3. 5. raki, -ih, -oma, om. II. Riba, z ribo. III. Reč, rečjo; rečama; rečah — ami. IV. Leto, leti, letama, -ah, -ami. Lepi, -ega, emi; ih, imi. Lepši -a -o; globši; vnoči, vnoži -a -o. Eden, jezero, dvéjezero. Ja, ti, on; toti -a -o. Sem, sva, sta. Sprege: I. Delam. II. Grizem. III. Vyčím. — Genem, genuti, -nul, -njen; ognem, omladnem, opomémem, padnem, segnem, kradnem, zbadnem, včesnem itd. Indi, inda, inam; zgorah, zvnah; nekda, včerah; rečeše, nači anders, nikaj, polek, pre, nazoči, za naših dnevo, kre potoka, krez, ze vsim blagom; i, no, ino; kakti, liki, të, antipa wahrscheinlich itd. — Slovenčák, nemčák (der schlecht spricht); Slovenček, nemček (ein kleiner); konjščák — šák Pferdekoth; doljanec, poljanec, goričan; gosanca, potáč iz potakati Rad, lagoda Ausgelassenheit, bratva — ba, berač Weinleser, vnožina, vtič, medloba — loga, cirkba — va; svetnik, svetec, svetinja; svetek, ósvetek, svetitel; priatel — kinja, keršenik, kerstnik, kerstitel; vučenik, vučitel; ženih, zvavčin, hujder; telec, telica, tele; mesarovca Frau, mesarica Fleischerinn, pametiva der unschuld. Kind. Gedächtnisstag, navyk, knížnik, dlan — na m., strau, na m., gnezda, gumla — na f., meštvo Priesterthum, gleštvo Hab und Gut, priklet Vorkeller, Vorhaus, bereg Morast, breg Berg, nedug Unschuld, plod Thiergattung, plyžž Schnecke, tyren-rna, namestek-ska Staathalter, namestnik -a Stellvertreter, župan Amtmann, voznik Gefangener, hiža Zimmer, senja -nje Traum, osoba Person, svojšina Freyheit, slatina Sauerbrunn, slojza Thräne, sprava Erwerb, tenja Schatten, srakica Hemd, čuda-e Verwunderung, lybav — vi, šalnost Scherzhaftigkeit, očinstvo Vatergut, poštenje Verehrung, ogledi Brautbesichtigung, snoboki-ov Brautwahl, zaročki Eherverlöbniß; sodec Richter, strošek Lebensmittel itd.

Redensarten (Idiotismen, Phrasen) str. 290 — 296 . . Glava jèmi v' omot gre er unterliegt der Schwindsucht; žmetno jèmi gre na pamet er fasst schwer ins Gedächtniss; v' oplat vdariti zu Boden schlagen; se na lycko pomoč zanesti (fremde Hülfe); on má na vse pazko (Acht). — Anhang . . Neki pogovori (297—311) od vstanenja, pisanja, od kositbe, žetbe, vetra, bliska ino groma itd. — Kratke fabule (311—317), v kterih nauk naznanja naravnost, ali: Tota fabula vyči, poméni, svedoči, tistim sliši, se tistim priméri, dojde tiste, nas podvyči, kaže, nam velí, vgodí tiste, je za tiste, nam povej, po-kaže, se tistim naroči, se tistim prilóži, je spisana tistim itd. — Na primer bodi: „Iskra ino slama. Pysti mî, je prosila na slamo padnjena iskra, naj se na tebi malo oživim, ino lepo mo ti svetila. Le ostáni, je odgovorila slama. Či boš mè osvetlila, se mî dopádneš ino ne mo të vgasnula. Skoro pa se je iskra na veliki ogen vzéla ino vso slamo na pepél žežgála. Tota fabula nam velí: Vse nevarne reči moremo, kda še so male, zaničati, ovači velike postanejo, nas premagajo ino vkónčajo (str. 315).“ — Vno-gotere smešne ino tydi dryge nešalne povesti (317—324) na pr.: „Kda je enkrat imenitni obraznik Apéles Aleksandrovega konja jako dobro obrazil, ino na to Aleksandra pital, jeli bi se jèmi dopadnul obrázen konj, ga je Aleksander nikak ne hvalil. Kda pa je konj obrázenega konja zagledal, se je začel kak proti živemi herzati, ino Apeles je rekel: Vidiš kral Aleksander! tvoj konj mojo delo bole razumi, kak tí.“ — Zebranje naj znanéših vganjk (325—341) ino razvezanje v pesenski in prosti obliki na pr.: Kdo hodi v' jytro po štíreh, ob poldne po dvema, večér po treh nogah?

— Človek v' detejji, moževni ino seri starosti. — Kdo pride k' obédi sit, od obeda lačen? — Skleda. — Zbirka Slovenskih prislov (341—344) na pr.: Kdo če jedre jesti, more oreh razlesknuti. Jaboko ne padne daleč od dreva. Kdo ne séja, tudi ne véja. Bogatec več ma na smetiši, kak siróta v hiši. Veseli zvonec je srečen konec.

6) Kmet Izidor z' svojimi otroki ino lydmi, ali pripodobni navyki dobrih staršov za svoje otróke ino podložne. Knižica za vsakega kmeta ino težáka. Na svetlo dal Peter Dainko, kaplan pri mestni fari v Radgoni. 1824. S. 140. V predgovoru pravi na pr.:

„Izidor je bil kmet, ino imel le teliko kmestvo, da ga je z' svojo ženo, svojimi otroki, hlapcom ino deklo lahko oprávlati zmógel. V svoji mladosti je ne bil več vyčen, kak drygi njegovega stana, z kerimi se je v šoli brati ino nekaj pisati navyčil. Pobožni starši so ga zredili ino njegovo serce pred zlostjo ino lagodo čisto zderžáli, kak dobro so znali. Kaj se je poznej navyčil, to je imel sebi samemi hvaliti. Po nedelah je naj rajši sveto pismo bral, ino kaj je né razumél, to je pital svojega fara, ali pa iz predeg ino keršanskih navykov zastopil, kere je marno rad poslyšal in si zvesto ponil. Kaj se jemi je v svetemi pismi, posebno v novemi zákoni jako dopadnulo, so bile lepe pripodóbe, kere je Jezus vyčil: od kmetyvanja, od sejanja, od žetbe, od tersa, od drevja, od vtičov, od ovc itd. . . Pomalem se je navyčil tudi sam take pripodobe delati ino iz vsake reči hasnovitno podvyčenje za sé ino za svoje lydi vzeti. Niedna reč jemi je ne bila malo-vredna, ino nad ničim je ne merzlega serca skazal, temoč vse je iskal le v hasek spraviti, vse je vedel le na pobožnost ino podvyčenje vzeti. Ja mám resen malo časa, je enkrat rekel, moje otroke vyčiti ino moji dryžini hasnovitne navyke davati; moje delo mi ne dovóli, da bi si, kak šolni vyčitel k mizi sél ino mojim otrokom ino dryžini naprej bral, ino je na dobro opomínjal. To zmorem žmetno le po svetkih ino večerah včiniti, ino te pa sem ja z svojimi lydmi red od dnevnega dela tryden ino zaspán, ino tydi njih vsih v' kyp ne spravim. Ja si čem zato med delom prilike za vyk iskati, ino mesto nehasnovitnega večkrat škodlivega guča zdravéce pogovore z mojimi otroki ino dryžino imeti itd.“ —

7) Opravilo svete meše, spovedne ino drúge prilične molitbe za katolške Kristjane, na svetlo dal Peter Dainko . . v Radgoni . . A. W. 1824. 12. 382. — II. 1829. 12. 308. (Šaf. 146).

8) Svetega pisma zgodbe iz starega . . iz novega zákona. V Radgoni 1824. 8. — Svetega pisma zgodbe iz starega ino novega zákona. I. II. del. drúgokrat na svetlo dal Peter Dainko itd. V Radgoni 1826. 8. 154. (Šaf. 129).

9) Veliki katekizem, to je kniga keršanjško-katolškega navyka vu pitanjah ino odgovorih, na svetlo dal P. Dainko . . V Radgoni 1826. 8. 200. — Drúgokrat 1833.

10) Listi ino evangelji na vse nedeje, svetke ino imenitneše dneve celega keršansko-katolškega cirkvenega leta, ob dosta pobolšal, povnožil ino tretjokrat na svetlo dal P. Dainko. V Radgoni . . 1826. 8. 248.

11) Sto cirkvenih ino drúgih pobožnih pesmi med katolškimi kristjani slovenskega naroda na Štajarskem, na svetlo dal P. Dainko . . V Radgoni. 1826. 12. 258.

12) Sto in petdeset posvetnih Pesmi in dvesto Vganjk med Slovenskim narodom na Štajarskem. V Radgoni 1827. 8. 227. pri Alojzji Wajcingeri knigari z' pismencami Andr. Lajkam'ovih naslednikov v Gradci. — V predgovoru razlaguje svoje črkopisje — kakor vže tudi v prejšnjih — takole:

„Da vsaki jezik imá svoje lastne glase, so tydi vsakemi, či ga kdo kratko ino prav pisati čé, ino želi, da bi ga drygi dobro razuméli, lastne pismence (knížne čerke)

potrebne. Tak najdemo že pri starih Grekih, poznej pri Latinih, ino v naših dnevih pri vsih podvyčenějšíh narodih za njihove lastne jezične glase tydi več ali menje lastnih pismenc. Ravno za tega volo, dragi Slovénc! najdeš tydi ti v nazócnih knihah naměsto starih pismenc neke novozebrane kračeše ino pravěše znamle, z' kerimi se drygega nikaj ne iše, kak lepoto tvojega jako imenitnega jezika še bole povišati. Tr. J. novozebrane znamle pa so nikak ne opervič novozmišlene, temoč le od tistih priátelov našega daleč razširjanega jezika semvzete, kerí so že davno pred nami hvale vredno za lepi Slovenski jezik ino dobroserčni narod totega jezika skerbeli. Tydi se ne prikažejo tote novozebrane znamle med nami v toti knígi opervič, temoč veliko Slovenskih knjig se je vu naših dnevih z njimi že na svetlo dalo ino v kratkemi časi skazalo, da Slovenci ležej ino rajši svoje knjige v totih, kak pa vu starih znamlah berejo. Misli se zato brez vse skerbi, da bode že tydi vsaki drygi Slovenec, kerí koli Slovenske knjige z' totimi novimi pismencami še opervič pred sé dobi, toti hasek hitro sam spoznal ino Slovenske knjige skoro z dosta vekšim veseljom v nazócnih, kak pa vu starih znamlah bral. Teliko več se to dá obečati, da je vsaki, kerí le nekaj pismo rázumi, toto potrebo že duge leta vidil ino z poti imeti htel. Spodoba ino pomenenje totih novozebranih pismenc je tak . . . Vse se izgovarjajo, kak prejšoč. Le pridoče so novo zaponiti: c, nj, s, š, z, ž, ů (y), č. Svetléši navyk za hitro ino lahko branje Slovenskih knjig glej abecedno knižico."

Slovstvena zgodovina v slovenski ljudski šoli.

(Piše **Gradimir.**)

(Konec.)

L. Hiti.*)

(Glej 154. berilno vajo: „Alboin in Gizulf“.)

Luka Hiti se je rodil v 15. dan oktobra 1832. l. v Sodražici na Dolenjskem. Njegovi stariši so bili kmetje. Šolal se je v Ribnici in v Ljubljani ter bil zmerom mej učenci odličnjaki. Dognavši latinske šole, izvoli si duhovski stan ter je bil v 25. dan julija 1858. l. posvečen v mašnika. Služboval je najprej kot kaplan v Vipavi ter bil ob enem katehet (veroučitelj) in ravnatelj tamošnji čveterorazdni ljudski šoli, in sicer do leta 1870. Tega istega leta pa je bil imenovan c. kr. okrajnim šolskim nadzornikom Postojnskega okraja. Nekoliko let pozneje (1878. l.) odide župnikovat na Ustje (na Vipavskem); a tū prične bolestovati, vsled česar stopi 1882. l. v pokoj ter se preseli zopet v Vipavo, kjer umrē v 18. dan junija 1884. l.

Pokojni Luka Hiti je bil jako nadarjen in izobražen mož. Bil je iskren slovensk národnjak, vrl duhovnik in učitelj, velik prijatelj šolski mladini in učiteljem. Pisal je mnogo v „Novice“ in „Zgodnjo Danico“; pa tudi v „Šolskih sporočilih“ Vipavskih nahajamo dosta lepih njegovih člankov. Za razvoj naše književnosti se je mnogo zanimal; podpiral je rad slovensko knjigo ter visoko cenil izborne pesnike in pisatelje slovenske. To veliko ljubezen do slovenske književnosti dokazal je tudi v svoji oporoki; kajti zapustil je blizu 10.000 gld. „katoliški tiskarni“ v Ljubljani, ki izdava list „Slovenec“ in druge knjige!

Kot človek je bil pokojnik preblaga duša. Imel je miločutno srce, uneto za vse lepo in dobro. Bil je tudi dober pevec in muzik, v družbi vesel in kratkočasen. Žal,

*) Javno in presrečno zahvalo izrekam c. k. okrajnemu šolskemu nadzorniku v Postojni, g. J. Thumi, ker mi je radovoljno postregel s potrebnimi podatki o vrlém našem Hitiji!